BLIK OP DE WEEK

Meer, meer, meer! Hoe we uit alle macht onze eigen hemel op aarde proberen te creëren

De documentaire *The Shopping Conspiracy: Buy Now* laat op een ontluisterende manier zien hoe ver grote bedrijven gaan om jou als consument spullen te laten kopen die je eigenlijk niet nodig hebt.
beeld: Netflix

Het is bijna Kerst en Tabitha van Krimpen leest bij Bob Goudzwaard waarom we zo veel spullen kopen. Het probleem blijkt in onszelf te liggen. Hoe kunnen we dat veranderen?

In de decembermaand draaien de pakketdiensten overuren. Op zaterdagochtend sta ik in de rij bij het pakketpunt die helemaal tot buiten de ingang loopt. Inmiddels weten ze mijn naam en adres en enigszins beschaamd loop ik met een stapel pakketjes weer naar huis. PostNL bezorgt op een doordeweekse dag gemiddeld 1,1 miljoen pakketten in de Benelux en dat aantal wordt alsmaar meer. Meer, meer, meer. Meer spullen, meer comfort, meer verre vakanties. Vaak is het zo verleidelijk. Bij het kerstdiner of oud-en-nieuwfeest kun je gemakkelijk in een gesprek belanden over de geplande uitbouw, de stijgende beurskoersen en hoe fijn en praktisch die tweede auto wel niet is. Waarom kiezen we, ook ikzelf, zo vaak graag voor 'meer'? Wat zegt dat over de tijd waarin we leven en hoe kan het anders?

Zo veel mogelijk

'Alles, elke webpagina, op Amazon is zo ontworpen om jou zo veel mogelijk te laten kopen', zegt Maren Costa, voormalig Amazon-werknemer, in de recent verschenen Netflix-docu *The Shopping Conspiracy: Buy Now*. De documentaire laat op een ontluisterende manier zien hoe ver grote bedrijven gaan om jou als consument spullen te laten kopen die je eigenlijk niet nodig hebt. Ook wordt de levensduur van spullen steeds korter. Bijvoorbeeld oordopjes worden zo ontworpen dat de batterij niet vervangen kan worden, ze na anderhalf jaar op zijn en je weer nieuwe aan moet schaffen. De docu maakt zichtbaar hoe 'meer, meer, meer' eruitziet met (kunstmatige) beelden waar in een stad afgedankte kleding de straat overspoelt, ontelbaar veel schoenen uit draaiende wasmachines komen en metershoge bergen de 13 miljoen telefoons die wereldwijd per dag worden weggegooid verbeelden. Vooral in Azië en Afrika worden bergen textiel en vodden gedumpt wanneer wij westerlingen ze zat zijn. 'Weggooien' betekent net als 'recyclen' bijna altijd het verplaatsen in plaats van het verdwijnen van het probleem. In lagelonenlanden, ver buiten ons zicht, halen kwetsbare mensen computerschermen met giftige stoffen uit elkaar. Zij betalen met hun gezondheid de ware prijs van ons streven naar 'meer, meer, meer'.
Wat zit er dan achter dat streven naar meer? Daarvoor gaan we te rade bij Bob Goudzwaard (1934-2024), christen, hoogleraar economie, en wat mij betreft een moderne profeet die als geen ander onze gehaaste cultuur, waarin vooruitgang het nieuwe geloof is, wist te duiden. Ik werd erg geraakt door zijn nog altijd actuele *Kapitalisme en vooruitgang* (1976). Govert Buijs, hoogleraar filosofie, twijfelt of hij christen was gebleven als hij het boek níét had gevonden (*ND*, 17-8-23). 'Het bood mij de mogelijkheid én christen te zijn én betrokken te zijn op de samenleving. Voor mij was dat bevrijdend.' Ik ben blij dat het boek net opnieuw is uitgegeven bij Buijten & Schipperheijn en hoop dat het velen bijna vijftig jaar na dato zal inspireren.

In lagelonenlanden, ver buiten ons zicht, halen kwetsbare mensen computerschermen met giftige stoffen uit elkaar.

Vooruitgangsgeloof

Goudzwaard analyseert haarscherp hoe dominant het vooruitgangsgeloof is geworden in de moderne samenleving. Waar men in de middeleeuwen omhoog gericht was, op de hemel en het leven na dit leven, werd dat steeds meer een horizontale gerichtheid waarbij het individu zelf de hemel op aarde moet zien te creëren. Niet langer bepaalde Gods voorzienigheid je lot, maar nu moet je het heft in eigen handen gaan nemen. God werd een klokkenmaker die de wereld als een perfecte machine had geschapen, maar zich er verder niet mee bemoeide. Zo kwam er steeds meer ruimte voor het vooruitgangsdenken waarbij (economische) groei, nut en efficiëntie steeds belangrijker werden.
Toen ik het boek eerder dit jaar voor het eerst las, kwam het erg bij me binnen. Goudzwaard geeft treffend woorden aan wat ik om me heen zie gebeuren, in de samenleving en cultuur. Alles lijkt gericht op groei, op verbeteren en optimalisatie.
Het nieuwsbericht over toenemende economische groei, een vriend laat zien hoe hij met zijn smartwatch zijn slaapkwaliteit bijhoudt en probeert te verbeteren en onze stapel sinterklaascadeaus was dit jaar wéér groter dan het jaar daarvoor. Het is makkelijk om naar anderen te wijzen, maar het streven naar groei en optimalisatie zit ook in mijzelf. Als ik eerlijk ben, verlang ik perfectie van mijn partner: spanning én stabiliteit, intellectualiteit én pragmatisme. Voor mijn gezondheid, maar toch ook wel om beter te voldoen aan het schoonheidsideaal, wil ik wat kilo's kwijt en train ik met steeds wat hogere gewichten op de sportschoolapparaten en weeg ik mezelf op vaste momenten.
Goudzwaard slaat dan ook de spijker op z'n kop wanneer hij zegt dat de beste atleet degene is 'die bereid is zich te laten trainen met de intensiteit en de regelmatigheid van een machine'. Vooruitgang in de sport komt zo gelijk te staan aan ontmenselijking, zegt hij. Wanneer hij (in 1976!) voorspelt dat tijd steeds schaarser zal worden in een cultuur waarin consumptiegoederen steeds meer tijd eisen, resoneert dat bij mij. Mijn altijd veeleisende smartphone probeer ik te bedwingen met een app die tijdens werktijd mijn meest gebruikte apps blokkeert. Vanuit duurzaamheidsoogpunt wil ik vooral tweedehands kleding te kopen, maar als ik van Vinted een melding krijg 'Je hebt deze items geliket met een reden. Koop ze voordat iemand anders ermee vandoor gaat', is het toch wel erg verleidelijk om meer te kopen. Meer, meer, meer; het zit zo diep in onze cultuur en ook in onszelf. Je weet dat het geen vervulling brengt, maar toch blijft het een strijd om er niet in mee te gaan. Goudzwaard legt een diepe waarheid bloot wanneer hij schrijft dat we slaaf zijn geworden van de vooruitgang: 'Je kunt geen meesters in je leven kiezen, zonder zelf in de dienaarspositie terecht te komen.'

Als ik eerlijk ben, verlang ik perfectie van mijn partner: spanning én stabiliteit, intellectualiteit én pragmatisme.

Spiritueel probleem

Om uit die dienaarspositie te komen moet vooral de mens zelf veranderen. Je afvragen wie of wat je echt leidend wilt laten zijn in je leven, offers leren brengen en genoegen nemen met minder; dat is pas écht vooruitgang. In 'de economie van het genoeg' hoef je niet meer het gat in je ziel op te vullen met spullen. In Prediker 6 wordt op een scherpe manier gesteld dat een doodgeborene beter af is dan degene die een groot nageslacht heeft, lang leeft, maar wiens dorst naar rijkdom nooit gelest wordt. 'Al het gezwoeg dient ertoe dat de mens zijn buik vult, maar zijn verlangens blijven onvervuld' (vers 7, NBV21).
Het streven naar meer, meer, meer is zo een spiritueel probleem, een symptoom van innerlijke leegte. Beter is het volgens Prediker om te zoeken naar wijsheid, naar diepe rust en ontzag voor God. Meer hebben we niet nodig.

Tabitha van Krimpen
bedrijfskundige en theoloog